حەفصەی کچی عومەر(دایکی باوەڕداران) (رضی الله عنهما)

ناوی حەفصەی کچی عومەری کوڕی کوڕی خەططابی کوڕی نوفەیلە، دایکی ناوی زەینەبی کچی مەظعوونە.[١]

خاڵۆی زەینەب ناوی عوثمانی کوڕی مەظعوون بوو کە یەکێك بوو لە گەورە هاوەڵان.[٢]

خاڵۆیەکی تری ناوی سائیب بوو کە ئەویش لە کۆچەرانی یەکەمی خاکی حەبەشە بوو، ئەویش گەڕایەوەو چوویە مەدینەو بەشداری بەدری کرد.[٣]

خاڵۆیەکی تری ناوی عەبدوڵا بوو کە ئەویش لەگەڵ دوو براکەی تری کۆچی کرد بۆ حەبەشە و گەڕایەوەو چوویە مەدینەو بەشداری غەزای بەدری کرد.[٤]

خاڵۆیەکی تری ناوی قودامە بوو کە ئەمیش هاوشێوەی براکانی تری کۆچی حەبەشەو غەزای بەدری بینی، دواتریش بەشداری هەموو غەزاکانی تریشی کردو دوای سەردەمی پێغەمبەریش(ﷺ) ژیا.[٥]

---

١ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج8، ص 81.

٢ - أسد الغابة، ج3، ص 620.

٣ - أسد الغابة، ج2، ص 383.

٤ - أسد الغابة، ج3، ص 405.

٥ - أسد الغابة، ج4، ص 417.

حەفصە برایەکی هەبوو بە ناوی عەبدوڵای کوڕی عومەر کە یەکێکە لە هاوەڵە گەنج و زۆر ناسراوەکانی پێغەمبەر(ﷺ)،[1] حەفصە شەش ساڵ لە عەبدوڵای برای گەورەتر بوو.[2]

برایەکی تری هەبوو بە ناوی زەید کە لە سەردەمی پێغەمبەرایەتیدا لەدایك بوو.[3]

برایەکی تری ناوی عەبدوڕەحمان بوو کە ئەمیش لە هاوەڵانی پێغەمبەر(ﷺ) بوو.[4]

برایەکی تری ناوی عاصم بوو کە لە کۆتاییەکانی سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) لەدایك بوو و دایکی ناوی جەمیلە بوو.[5]

برایەکی تری ناوی عەبدوڕەحمان بوو کە ئەمەیان بە عەبدورەحمانی ناوەند ناسرابوون واتە بچووکتر بوو لە عەبدوڕەحمانی برا گەورەی، ئەم برایەی لە سەردەمی خیلافەتی باوکیدا وەفاتی کرد.[1]

---

١ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج4، ص 181.

٢ - سير أعلام النبلاء، ج2، ص 227.

٣ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج2، ص 628.

٤ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج4، ص 339.

٥ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج5، ص 3.

برایەکی تری ناوی عوبەیدوڵا بوو کە لە سەردەمی پێغەمبەردا(ﷺ) لەدایك بوو و دایکی ناوی ئومموکلثومی کچی جەروەل بوو، عوبەیدوڵا لە سەردەمی خیلافەتی باوکیدا بەشداری جیهادی کرد.[٢]

حەفصە خوشکێکی هەبوو بە ناوی صەفییە و لە غەزای خەیبەردا بەشداری کرد،[٣] خوشکێکی تریشی هەبوو بە ناوی فاتیمە کە لە باوکیەوە خوشکی بوو.[٤]

کاتێك حەفصە لەدایك بوو هێشتا پێغەمبەر(ﷺ) نەبووبوو بە پێغەمبەر (ﷺ)، واتە سەردەمی نەفامی بوو، ئەوکات بوو کە قورەیشیەکان کەعبەیان بنیاد دەنایەوە، ئەمەش پێنج ساڵ پێش ماوەی پێغەمبەرایەتی بوو.[٥]

حەفصە ژنی خونەیسی کوڕی حوذافەی سەهمی بوو، ئەم مێردەی یەکێك بوو لەوانەی زۆر زوو موسڵمان بووبوو، یەکێك بوو لە بەشداربوانی

---

١ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج5، ص 44.

٢ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج5، ص 52.

٣ - أسد الغابة، ج7، ص 189.

٤ - موطأ مالك، الرقم 1274.

٥ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج8، ص 81.

کۆچی حەبەشە، دواتر گەڕایەوەو چوو بۆ مەدینە، لەوێیش بەشداری کرد لە غەزاکانی بەدر و ئوحوددا، لە غەزای ئوحوددا خونەیس بریندار بوو و برینەکەی لێی قورس کرد و بەو هۆیەوە مرد، ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) حەفصەی بەهاوسەر گرت.[١]

کاتێك حەفصە بێوەژن کەوت، عومەری باوکی بڕیاری دا مێردێکی باش بدۆزێتەوە بۆ کچەکەی، بۆیە پێشنیازی کرد بۆ ئەبووبەکر تا بەهاوسەری بگرێت، بەڵام ئەبووبەکر ڕەزامەندی دەرنەبڕی، ئینجا پێشنیازی کرد بۆ عومەر، ئەویش ڕەزامەندی دەرنەبڕی و وتی بڕوام نیە بتوانم ئەم ماوە ژن بهێنم، عومەریش بەوە دڵتەنگ بوو و جۆرێك لە بێتاقەتی ڕووی تێکرد و چوو لای پێغەمبەر(ﷺ) سکاڵای کرد کە چی ڕوویداوە، ئەویش فەرمووی(يتزوج حفصة من هو خير من عثمان و يتزوج عثمان من هي خير من حفصة)، (کەسی باشتر لە عوسمان حەفصە بەهاوسەر دەگرێت و عوسمانیش کەسی باشتر لە حەفصە بەهاوسەر دەگرێت)، ئەوەبوو پێغەمبەر(ﷺ) داوای حەفصەی کرد و بەهاوسەری گرت، دواتر کە ئەبووبەکر عومەری بینی وتی دڵت شتێك نەکات بەرامبەرم، من بیستبووم کە پێغەمبەری خوا(ﷺ) باسی حەفصەی دەکرد، بۆیە –ئەمەشم پێ

---

١ - أسد الغابة، ج2، ص 181.

نەوتیت– وتم با نهێنی پێغەمبەر(ﷺ) ئاشکرا نەکەم، بە دڵنیاییشەوە پێغەمبەر(ﷺ) حەفصەی بەهاوسەر نەگرتایە من داوام دەکرد و بەهاوسەرم دەگرت.[١]

وەستانێك

بە چەند گێڕانەوەیەك هاتووە کە کاتێك روقییەی کچی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد کە ژنی عوسمان بوو، عوسمان زۆر دڵگران بوو، بۆیە عومەر پێشنیازی بۆ کرد تا حەفصەی کچی بەهاوسەر بگرێت، بەڵام ئەو رازی نەبوو،[٢] بەڵام دەزانین کاتێك غەزای بەدر روویدا روقییە نەخۆش بوو، بۆیە بە ویستی پێغەمبەر(ﷺ) عوثمان لای روقییە مایەوە، بەڵام پێش ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) بگاتەوە ناو مەدینە روقییە کۆچی دوایی کرد،[٣] بەڵام هاوسەرگیری پێغەمبەری خوا (ﷺ) لەگەڵ حەفصەدا بەپێی رای دروست لەساڵی سێیەمی کۆچیدا بووە، چونکە خونەیسی مێردی حەفصە لە

١ - صحيح البخاري، الرقم 3802، مسند احمد بن حنبل، الرقم 4647، مسند أبي يعلى الموصلي، الرقم 7، سير أعلام النبلاء، ج2، ص 228.

٢ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج8، ص 82.

٣ - أسد الغابة، ج7، ص 126.

جەنگی ئوحوددا بریندار بوو و بەو هۆیەوە مرد،[١] تەنها لە گێڕانەوەیەکدا هێناویەتی کە خونەیس لە گەڕانەوەی لە بەدردا مردووە،[٢] بەڵام هەموو راکانی تر بە گێرانەوەکانی تری ئیبن سەعدیشەوە بەڵگەی ئەوەن کە خونەیس لە ئوحوددا بەشدار بووەو تیایدا بریندار بووەو بەو هۆیەوە پاش ئوحود مردووە، جا ئەمە دەیسەلمێنێت کە ئەو رووداوە پەیوەست نەبووە بە کاتی مردنی روقییەی کچی پێغەمبەری خواوە(ﷺ)، ئەوەتا ئیبن سەعدیش دەڵێت خونەیسی مێردی حەفصە لە پاش دوو ساڵ و یەك مانگ پاش کۆچی مەدینە وەفاتی کرد،[٣] دەی دوای مردنی خونەیس ماوەی عیددەی حەفصە تەواو بووە ئینجا پێغەمبەر(ﷺ) بە هاوسەری گرتووە.

پێغەمبەر(ﷺ) لە ساڵی سێیەمی کۆچیدا حەفصەی بەهاوسەرگرت،[٤] ئەم رایەش رای زۆرینەی زانایانە،[٥] جا بەو پێیەی لە پێنج ساڵ پێش

---

١ - الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج2، ص 452، الإصابة في تمييز الصحابة، ج2، ص 345، أسد الغابة، ج2، ص 181.

٢ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج8، ص 217.

٣ - الطبقات الكبرى لابن سعد، ج3، ص 392.

٤ - سير أعلام النبلاء، ج2، ص 227.

٥ - الإستيعاب في معرفة الأصحاب، ج4، ص 1811.

پێغەمبەرایەتی لەدایك بووبێت و لە ساڵی سێی کۆچیدا بووبێتە هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ)، واتە تەمەنی نزیکەی بیست ساڵێك بووە.[١]

هاوسەرگیری حەفصە دوای عائیشە بوو، واتە پێغەمبەر(ﷺ) پاش عائیشە حەفصەی بەهاوسەرگرتووە.[٢]

عائیشە و حەفصەی دایکانی باوەڕداران غیرەیەکیان هەبوو بەرامبەر بە هەڵوێستێك کە پێغەمبەر(ﷺ) لەگەڵ زەینەبی کچی جەحش هەیبوو، حەفصە دوای عائیشەو زەینەبیش دوای حەفصە بو بە هاوسەری پێغەمبەر(ﷺ)، پێغەمبەر(ﷺ) کە دەچوو بۆ لای زەینەب لای ئەو هەنگوینی دەخوارد، عائیشەو حەفصەش بڕیاریاندا پێکەوە کارێك بکەن پێغەمبەر(ﷺ) راگرن لەو خواردنی هەنگوینە، بۆیە بڕیاریان دا پێغەمبەر(ﷺ) بچێت بۆ لای هەرکامیان بڵێن ئەوە مەغافیرت خواردووە(خواردنێکی خۆشی بۆن ناخۆشە)، ئەو بۆنەت لێ دێت، پێغەمبەریش (ﷺ) کە ئەوەی پێ وترا فەرمووی(نا، بەڵام من لای زەینەبی کچی جەحش هەنگوینم خواردووە، ئیتر هەرگیز نایخۆم و سوێندیشم

---

١ - سير أعلام النبلاء، ج2، ص 227

٢ - الإصابة في تمييز الصحابة، ج7، ص 582.

خواردووه، هەواڵی ئەمەش مەڵێ بە کەس)،[1] ئەوەبوو خوای گەورە ئایەتی دابەزاندە خوارەوە(يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ لِمَ تُحَرِّمُ مَا أَحَلَّ اللَّهُ لَكَ تَبْتَغِي مَرْضَاتَ أَزْوَاجِكَ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ، قَدْ فَرَضَ اللَّهُ لَكُمْ تَحِلَّةَ أَيْمَانِكُمْ وَاللَّهُ مَوْلَاكُمْ وَهُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ، وَإِذْ أَسَرَّ النَّبِيُّ إِلَى بَعْضِ أَزْوَاجِهِ حَدِيثًا فَلَمَّا نَبَّأَتْ بِهِ وَأَظْهَرَهُ اللَّهُ عَلَيْهِ عَرَّفَ بَعْضَهُ وَأَعْرَضَ عَنْ بَعْضٍ فَلَمَّا نَبَّأَهَا بِهِ قَالَتْ مَنْ أَنْبَأَكَ هَذَا قَالَ نَبَّأَنِيَ الْعَلِيمُ الْخَبِيرُ، يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا وَقُودُهَا النَّاسُ وَالْحِجَارَةُ عَلَيْهَا مَلَائِكَةٌ غِلَاظٌ شِدَادٌ لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَيَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ)،[2] (ئەی پێغەمبەر(ﷺ) بۆچی شتێك لە خۆت حەرام دەکەیت کە خوا بۆی حەڵاڵ کردوویت تۆ ڕەزامەندی ژنەکانت دەوێ لە کاتێکدا خوا لێخۆشبووی میهرەبانە، بێگومان خوا داپناوە بۆتان هەڵوەشاندنەوەی سوێندەکانتان خوا کارساز و دۆستی ئێوەیە وە ئەو زانای کاردروستە، کاتێك کە پێغەمبەر(ﷺ) بەنهێنی لای هەندێ لە ژنەکانی قسەیەکی درکاند ئینجا کە ئەو (ژنە) قسەکەی کرد (بۆ هەوێکەی) خواش پێغەمبەری(ﷺ) ئاگادار کرد (پێغەمبەر(ﷺ)) هەندێك (لە قسەکان) ی باسکرد و بێ دەنگ بوو لە هەندێکی تری ئینجا کە پێی وت (ژنەکەی) وتی: کێ ئەمەی پێ گەیاندی فەرمووی خوای زانای ئاگادار پێی گەیاندم، ئەی (حەفصە و

١ - صحيح البخاري، الرقم 4630.

٢ - صحيح مسلم، الرقم 2772.

عائیشه) ئەگەر هەردووكتان تەوبە بكەن و بگەڕێنەوە بۆ لای خودا (جێ ی خۆیەتی) چونكە بەڕاستی دڵتان لایدا (لە حەق و ڕاستی) وە ئەگەر پشتی یەكتر بگرن لە دژی پێغەمبەر(ﷺ) (سەركەوتوو نابن) چونكە بێگومان خوا پشگیری ئەوەو هەروەها جوبرەئیل و ئیمانداره چاكەكانیش دوای ئەوان فریشتەكانیش پشتیوانی ئەون).

وەستانێك

لە گێڕانەوەیەكی تری موسلیمدا هەمان بەسەرهات هاتووە، بەڵام وا هاتووە كە خاوەنی هەنگوینەكە حەفصە بووەو پلان دانانەكەش عائیشەو سەودە بون،[١] بەڵام ئیبن حەجەر لە شەرحی بوخاریدا بە وردی ئەوە دەخاتەڕوو كە دەگونجێت ئەو ڕووداوە جارێكی تر بووبێت و پەیوەست نەبووە بەم ڕووداوەو بە دابەزینی ئەم ئایەتانەوە، چونكە ڕووداوی هەنگوینەكەی زەینەب و پێ ناخۆش بوونی عائیشەو حەفصە چەسپاوە، لەو بارەشەوە مشتومڕێكی ورد دێنێت، ئەو پێی وایە كە لەوانەیە ڕووداوەكەی هەنگوین خواردن لای حەفصە پێش ئەم ڕووداوە بووبێت و

---

[١] - صحيح مسلم، الرقم 2773.

پەیوەست نەبووبێت بەو ئایەتانەوە،[١] بەڵام ئەمە وردەکاری دەوێت، چونکە ناکرێت پێغەمبەر(ﷺ) دوو جار بە هەمان رووداو تێکەوتبێت، وەك خۆی لە فەرموودەیەکدا دەفەرمویت(لا يلدغ المؤمن من جحر واحد مرتين)،[٢] (باوەڕدار دوو جار لە کونێکدا ناگەزرێت)، ناگونجێت پێغەمبەر(ﷺ) یەکەم جار بەو جۆرەی بەرامبەر کرابێت و بۆ جاری دووەمیش هەمان شتی بەرامبەر کرابێت و هەستی پیٚ نەکردبێت، دوور بێت لە پێغەمبەری خواوە(ﷺ) ئەمە بە لاوازدانانی هەست و پێزانینی پێغەمبەری خوایە(ﷺ)، بۆیە دەکرێت ئەگەرێکی تر هەبێت، ئەویش ئەوەیە دەبێت پێغەمبەر(ﷺ) ئاگادار نەبووبێت بە رووداوی یەکەم و ئەو شتەی بۆ ئاشکرا نەبووبێت تا لە رووداوی دووەمدا ئینجا خوای گەورە ئاشکرای کردبێت، چونکە وەك هاتووە کاتێك هەریەك لە عائیشەو سەودە وا دەڵێن بە پێغەمبەری خوا(ﷺ) و ئەویش دەچێتەوە بۆ لای حەفصە،

---

١ - فتح الباري، ج9، ص 376 - 377.

٢ - صحيح البخاري، الرقم 5787، صحيح مسلم، الرقم 5427، صحيح ابن حبان، الرقم 664، سنن أبي داود، الرقم 4241، سنن الدارمي، الرقم 2731، مسند احمد بن حنبل، الرقم 8725، المعجم الاوسط للطبراني، الرقم 6889.

حەفصە دەڵێت ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) لەو هەنگوینەت بۆ تێبكەم؟ ئەویش دەفەرموێت نا پێویستم نیە، ئینجا سەودە بە عائیشەی وت سوبحانەڵا، بەخوا ئەو هەنگوینەمان لێ حەرام كرد، عائیشەش بە سەودەی وت بێدەنگ بە،[١] بۆیە نابینین هیچ سوێند خواردنێكی تێدا بووبێت بۆ نەخواردنی و باسی دابەزینی ئایەتەكەشی تێدا نیە.

بەهەرحاڵ ئەم رووداوە بەڵگەیە لەسەر بوونی غیرە لای ئافرەتان، وەك دەبینین ئوممو سەلەمەی دایكی باوەڕداران خۆی دان بەوەدا دەنێت و كاتێك پێغەمبەر(ﷺ) داوای دەكات ئەو دەڵێت ئاخۆ من ئافرەتێكم غیرەیەكی زۆرم تێدا هەیە،[٢] هەروەها كاتێك پرسیار دەكرێت ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) بۆچی ئافرەتێكی پشتیوانان بەهاوسەر ناگریت؟ ئەویش لە وەڵامدا دەفەرموێت(إن فيهم غيرة شديدة)،[٣] (ئەوان غیرەیەكی زۆر زۆریان تێدایە).

---

١ - صحيح مسلم، الرقم 2773.

٢ - مسند أحمد بن حنبل، الرقم 16024،

٣ - المعجم الأوسط للطبراني، الرقم 8367، السنن الكبرى للنسائي، الرقم 5197، معجم أبي يعلى الموصلي، الرقم 160.

هەروەك ئەم رووداوە بەڵگەیە لەسەر ئەوەی كە مەعصووم بوون بۆ دایكانی باوەڕدارانیش نەهاتووەو ئەوانیش كەوتوونەتە هەڵەوەو تەوبەیان لەسەر واجب بووە، ئەمەش جیاوازی مەنهەجی ئەهلی سوننەیە كە تەنانەت بۆ ژنانی پێغەمبەران و نزیكترین كەسانی پێغەمبەران قایل نین بە مەعصووم بوون، بەڵكو مافی عەدالەتیان پێدەدەن.

هەروەك ئەمە بەڵگەیەكی جوان و روونە بۆ موسڵمان تا ئەگەر هەڵەیەكی لە هەر كەسێك بەدی كرد نەیكاتە بیانوو بۆ سفركردنەوە یان شكاندنی ئەو كەسە، چونكە مرۆڤ هەركات جێی هەڵەكردنەو دەكەوێتە هەڵەوە، دەبینین ئەوە هاوسەرانی پێغەمبەری خوان(ﷺ) و دایكانی باوەڕدارانن، كەچی دەكەونە هەڵەوەو تەوبەش دەكەن و خوای گەورەش نایانشكێنێتەوە، بەڵكو پێشنیازی تەوبەیان بۆ دەخاتەڕوو، پێغەمبەریش(ﷺ) هەڵوێستی قورسی نەگرتەبەر بەرامبەریان و كارەكەی جێهێشت بۆ فەرمانی خوا، كەچی دەبینین لە رۆژگاری ئەمڕۆدا موسڵمانانێك هەن چاو دادەخەن لە ئاست هەوڵ و ماندوێتی بانگەواز و جیهاد و رەنجی دەیان یان سەدان بانگخوازی رێی خوادا و بە بینینی هەڵەیەك لە هەر كەسێك لەوانە دەكەونە زەقكردنەوەی هەڵەكەی و شكاندنی و ئیدی بە كەم تەماشاكردنی، جا خۆ ئەگەر وا بوایە دەبوو ئەم ژنانەی پێغەمبەر(ﷺ) لەو ئاستە بەرزەیان داماڵرابان و دەركرابان، بەڵام ئایا خوا و پێغەمبەر(ﷺ) بڕیار و

خوێندنەوەیان بۆ باری مرۆیی وایە؟ نەخێر، خوا دایناوە مرۆڤ هەڵە دەکات و تەوبەی لەسەر واجب دەبێت، وەك پێغەمبەر(ﷺ) دەفەرموێت(كل بني آدم خطاء و خير الخطائين التوابون)، (هەموو ئادەمیزاد هەڵەکارن و چاکترینی هەڵەکاران تەوبەکارانن)، تەنانەت خوای گەورە دایناوە هەر دەبێت مرۆڤ هەڵە بکات و تەوبەی لێ بکات، وەك لە فەرموودەی پێغەمبەردا(ﷺ) هاتووە (والذي نفسي بيده لو لم تذنبوا لذهب الله بكم، ولجاء بقوم يذنبون فيستغفرون الله فيغفر لهم)،[١] (سوێند بەوەی گیانی منی بەدەستە ئەگەر ئێوە تاوان نەکەن، بە دڵنیاییەوە خوای گەورە ئێوە لادەبات و خەڵکانێك دێنێت کە تاوان دەکەن و ئینجا داوای لێخۆشبوون لە خوا دەکەن و خوای گەورەش لێیان خۆش دەبێت)، جا برا و خوشکی موسڵمان هیچ کات خەتی زەرب لێدان بۆ موسڵمانان بەکار مەهێنەو بە هەڵە یان چەند هەڵەی موسڵمانێك مەکەوەرە کەم سەیرکردن و خراپ باس کردنی، با موسڵمانەکە لە هەر ئاستێکدا بێت.

عومەری کوڕی خەتتاب دەڵێت من و دراوسێیەکی پشتیوانیم کە لە سەرووی شاری مەدینەوە بووین هەر ڕۆژەو یەکێکمان دادەبەزی بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ)، ئیتر ئەوەمان دەچوو هەواڵی سروش و پێغەمبەری

---

١ - صحيح مسلم، الرقم 5042، مسند أحمد بن حنبل، الرقم 7874.

خوای(ﷺ) دەهێنا بۆ ئەوی ترمان، جارێك كە سەرەی پشتیوانیەكە بوو، گەڕایەوەو بە توندی دای لە دەرگا و منیش تەواو ترسام، وتی شتێكی گەورە روویداوە، مەسەلەكەی بۆ باس كرد، منیش چووم بۆ لای حەفصەو بینیم دەگری، وتم ئایا پێغەمبەر(ﷺ) تەلاقی داون؟ ئەویش وتی نازانم، ئینجا چووم بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و هەر بە پێوە وەستابووم وتم ئایا ژنەكانت تەلاق داون؟ ئەویش فەرمووی نا، منیش وتم الله أكبر.[١]

جیا لەو رووداوە پێغەمبەر(ﷺ) تەلاقێكی حەفصەی دا، دواتر گێڕایەوە بۆ لای خۆی، چونكە جبرەئیل هات بۆ لای پێغەمبەر(ﷺ) و پێی فەرموو(راجع حفصة، فإنها صوامة قوامة، و إنها زوجتك في الجنة)،[٢] (حەفصە بگێڕەوە، چونكە ئەو زۆر رۆژووگر و زۆر شەونوێژكەرە، هەروەها ئەو هاوسەرت دەبێت لە بەهەشتدا).

---

١ - صحيح البخاري، الرقم 89.

٢ - المستدرك على الصحيحين، الرقم 6799، المعجم الكبير للطبراني، الرقم 15721، سكت عنه الذهبي في التلخيص، صال الألباني أما تطليقه لحفصة و كونه أمر بإرجاعها صحيح، أما قول جبريل(راجعها...) حسن، انظ سلسلة الاحاديث الصحيحة، الرقم 2007،

كاتێك حەفصە تەڵاق درابوو، عومەر چوو بۆ لای و بینی حەفصە دەگری، وتی بۆچی دەگریت؟ لەبەرئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) تەڵاقی داویت؟ ئەو تەڵاقی داویت و لەبەر من دەتگێڕێتەوە، دە بەخوا ئەگەر جارێكی تر تەڵاقت بدات هەرگیزاو هەرگیز قسەت لەگەڵ ناكەم.[١]

حەفصە دەڵێت رۆژێك پێغەمبەر(ﷺ) لە ماڵەوە بوو و جلەكەی خستبووە نێوان رانەكانی، ئەوەبوو ئەبووبەكر هات و داوای مۆڵەتی كرد و مۆڵەتی پێدراو هاتە ژوورەوە، پێغەمبەر(ﷺ) هەروەك خۆی مایەوەو خۆی تێكنەدا، ئینجا عومەریش هات و بە هەمان شێواز روویدا، ئینجا عەلی هات و هەمان شت روویدا، ئینجا هاوەڵانێكی تر هاتن و پێغەمبەر(ﷺ) هیچ خۆی تێكنەدا و هەر لەو شێوەی خۆیدا مایەوە، ئینجا عوسمان هات و داوای مۆڵەتی كرد، مۆڵەتی پێدرا تا بێتەژوورەوە، خێرا پێغەمبەر(ﷺ) جلەكانی رێككرد، ئینجا كەوتنە قسەكردن و پاش ماوەیەك خەڵكەكە چوون، ئینجا منیش وتم ئەی پێغەمبەری خوا(ﷺ) ئەبووبەكر و عومەری و عەلی و ئەو هاوەڵانەی تر هاتن تۆ هیچ خۆت تێكنەدا، كەچی كە عوسمان هات خێرا

---

١ - صحيح ابن حبان، الرقم 4338، مسند أبي يعلى الموصلي، الرقم 161، المعجم الكبير للطبراني، الرقم 19199، قال شعيب الأرناؤوط إسناده جيد، قال الألباني في سلسلة الأحاديث الصحيحة الرقم 2007 فلا يفرح بمتابعته. وللحديث شواهد مختصرة.

خۆت کۆکردەوەو جلەکانت ڕێککرد، ئەویش فەرمووی: (ألا أستحيي ممن تستحيي منه الملائكة)،[1] (ئایا شەرم نەکەم لە کەسێك کە فریشتە شەرمی لێ دەکات)

دوای ئەوەی پێغەمبەر(ﷺ) وەفاتی کرد و بڕیاردرا قورئان کۆبکرێتەوەو، ئەوەبوو زەید ڕاسپێردرا بەو کارەو دواجار هەموو قورئان نووسرایەوە، دواتر ئەبووبەکر ئەو نوسخەی دایە لای عومەری کوڕی خەتتاب، پاش مردنی عومەر نوسخەکەی قورئانەکە کەوتە لای حەفصەی دایکی باوەڕداران، لە سەردەمی عوسماندا خەلیفە داوای کرد لە حەفصە ئەو نوسخەی قورئانەی لایەتی بیداتە لایان تا هەموو موسڵمانان یەکدەنگ بن لەسەر یەك خوێندنەوەی قورئان.[2]

لە سەرەتای خیلافەتی عەلی کوڕی ئەبوو تالیبدا، کاتێك دایکی باوەڕداران عائیشە ئیجتیهادی ئەوەی کرد دەبێت بکوژانی عوسمان خێرا بکوژرێنەوەو لەسەر ئەوە لەگەڵ خەلیفە ڕاجیایی کەوتە نێوانیان و عائیشە بڕیاری دا بەرەو بەصرە بڕوات، حەفصەش بڕیاری دا لەگەڵ عائیشەدا

---

١ - مسند احمد بن حنبل، الرقم 25892، السنن الكبرى للبيهقي، الرقم 3017، المعجم الكبير للطبراني، الرقم 19249.

٢ - البدايةو النهاية لابن كثير، 7، ص 217.

بڕوات بۆ بەصرە، بەڵام عەبدوڵای برای ڕێگری لێکرد و نەیهێشت بچێت لەگەڵ عائیشەدا.[1]

سەبارەت بە کاتی مردنی دایکی باوەڕداران حەفصە ڕاجیایی هەیە، ڕایەك دەڵێت لە جەمادیئلوولای ساڵی چل و یەکی کۆچیدا وەفاتی کردووە کاتێك حەسەنی کوڕی عەلی بەیعەتی دا بە موعاویە، ڕایەکی تر دەڵێت لە ساڵی چل و پێنجی کۆچی وەفاتی کردووە.[2]

ئیبن کەثیر دەڵێت ڕای ڕاستتر ئەوەیە کە لە شەعبانی ساڵی چل و پێنجی کۆچیدا مردووەو ئەوکات تەمەنی شەست ساڵان بووە،[3] بەڵام ئەگەر پێنج ساڵ پێش پێغەمبەرایەتی لەدایك بووبێت و لە ساڵی 45ی کۆچیش وەفاتی کردبێت، ئەوە تەمەنی دەبێت نزیکەی شەست و سێ ساڵێك بووبێت.

---

١ - البدايةو النهاية لابن كثير، ج7، ص 231.

٢ - أسد الغابة، ج7، ص 75.

٣ - البدايةو النهاية لابن كثير، ج8، ص 30.

والی ئەوکاتی مەدینە مەڕوانی کوڕی حەکەم نوێژی مردووی لەسەر تەرمی حەفصەی دایکی باوەڕداران ئەنجام دا،[1] هەریەك لە مەڕوان و ئەبووهورەیرە تەرمەکەی حەفصەیان بەرەو گۆڕستان هەڵگرتبوو.[2]

دایکی باوەڕداران حەفصە ژمارەیەك فەرموودەی لە پێغەمبەرەوە(ﷺ) گێراوەتەوە، ذەهەبی دەڵێت: لە کتێبەکەی(بقي بن مخلد) دا ژمارەی ئەو فەرموودانەی نووسراون کە دایکی باوەڕداران حەفصە گێڕاویەتیەوە شەست فەرموودەن، چوار فەرموودەیان لە هەردوو صەحیحی بوخاری و موسلیمدا هەن، شەش فەرموودەشیان تەنها لە موسلیمدا هاتون،[3] ئەوانی تر لە کتێبەکانی تر تری فەرموودەدا هەن، لەوانە چەند نموونەیەك وەردەگرین:

---

١ - سير أعلام النبلاء، ج2، ص 229.

٢ - سير أعلام النبلاء، ج2، ص 230.

٣ - نفس المصدر.

حەفصەی دایکی باوەڕداران دەڵێت پێغەمبەر(ﷺ) فەرمووی(لا يحل لامرأة تؤمن بالله و اليوم الآخر أن تحد على ميت فوق ثلاثة أيام إلا على زوجها فإنها تحد عليه أربعة أشهر و عشرا).[١]

(بۆ هیچ ئافرەتێك نیە كە بڕوای بە خوا و ڕۆژی دوایی هەبێت زیاتر لە سێ ڕۆژ خەمپۆشی هەبێت بۆ مردوویەك مەگەر بۆ مەرگی مێردەكەی كە بۆی هەیە چوار مانگ و دە ڕۆژ خەمپۆشی هەبێت بۆی). مەبەست بە خەمپۆشی پۆشینی مەرگی خەمباری نیە، بەڵكو وازهێنانە لە خۆ ڕازاندنەوەو كەیف و پێكەنین و خۆشی و ڕازاندنەوەكانی ژیان.

حەفصەی دایکی باوەڕداران دەڵێت كاتێك بانگبێژ لە بانگی بەیانی دەبوویەوەو بەرەبەیان دەهات، ئەوكات پێغەمبەر(ﷺ) دوو ركاتی كورت نوێژی دەكرد پێش ئەوەی نوێژی بەیانی بكرێت.[٢]

حەفصەی دایکی باوەڕداران دەڵێت بیستم لە پێغەمبەر(ﷺ) دەیفەرموو (ليؤمن هذا البيت جيش يغزونه حتى إذا كانوا ببيداء من الأرض

---

١ - صحيح مسلم، الرقم 2815، صحيح ابن حبان، الرقم 4364، السنن الصغرى للنسائي، الرقم 4664، مصنف ابن أبي شيبة، الرقم 15716.

٢ - صحيح مسلم، الرقم 1219،

يخسف بأوسطهم وينادي أولهم آخرهم ثم يخسف بهم فلا يبقى إلا الشريد الذي يخبر عنهم).[1]

(سوپایەك بەرێدەكەون هێرش بێنن بۆ كەعبە تا دەگەنە زەویەكی رووتەڵان و چۆڵەوانی، لەوێ ئەوانەی لە ناوەراستی سوپاكەدان دەبرێن بە ناخی زەویدا، ئەوانەی پێشەوە هاوار دەكەن لەوانەی دواوە، دواتر هەموویان دەبرێن بە ناخی زەویداو كەسیان لێ دەرناچێت تەنها ئەوە نەبێت كە رادەكات و هەواڵی ئەوانی تر دەباتەوە).

١ - صحيح مسلم، الرقم 5240 و اللفظ له، سنن ابن ماجة، الرقم 4060، السنن الكبرى للنسائي، الرقم 3735، مسند احمد بن حنبل، الرقم 25870، المعجم الكبير للطبراني، الرقم 19239.